Табло LII

СЪКРОВИЩЕ ОТ ЗЛАТНИ МОНЕТИ ОТКРИТИ В СЕРДИКА

Дочка ВЛАДИМИРОВА-АЛАДЖОВА[1]

В края на 80-те години при обработката на дворно място в центъра на София е открита малка находка от 7 златни монети (тремиси). Те принадлежат на императорите Теодосий II (408-450), Лъв I (457-474), Базилиск (475-476), Анастасий I (491-519), Юстин I (518-527) и Юстиниан I (527-565), като само Юстин I е представен с две монети, а останалите владетели са с по една. (Юрукова 1981, 129; Теодосиев 2017, II, 499)[2].

Солидът, който заема мястото на ауреуса, се появява[3] при Константин Велики през 309 г (Raeder 1987, 10; Hahn, Metlich 2000, 12) и се разпространява в цялата Империя след разгрома на Лициний през 324 г. Този константинов номинал реабилитира репутацията на имперската монета в международната търговия. Солидът тежи 4,55 г и е сечен в огромни количества през IV-Vв., тъй като империята няма притеснения с наличието на златото. Той има две фракции - семис 1/2 от номизмата и тремис 1/3 от златния номинал, които са с теоретично тегло съответно 2,27 г и 1,71 г (Grierson, Mays 1992, 32-35; Kent 1994, 12-13). Най-малкият номинал се появява при император Аркадий (383-408) и при него е с диаметър 14 мм и тежи 1,52 г (Kent 1994, 12-13). При императорите Теодосий II и Валентиниан III тремисът започва да се използва по-широко и изглежда, че оттогава насетне започва да се сече в количества, подобни на тези на солида, като по този начин е помагал за запълване на деноминационната празнина породена от изчезването на сребърната силиква (Grierson, Mays 1992, 33). Тремисът става популярен на Изток в резултат на щедрите дарения давани от императриците Пулхерия и Евдокия (Владимирова-Аладжова 2016, 64-77), които били въплъщение на благочестието. Техните тремиси се срещат по-често от солидите им и очевидно, специално за тях, този номинал е сечен в големи количества (Grierson, Mays 1992, 33). По-

[1] Национален археологически институт с музей при Българска академия на науките.
[2] Монетите се съхраняват във фонда на НАИМ-БАН.
[3] Има дискусия относно появата на тази златна монета (Владимирова-Аладжова 2006, 162)

ниската парична стойност на тремиса го превръщат в търсена монета и в ежедневните плащания, което обяснява продължителната му употреба (Kent 1994, 12-13). Находките потвърждават факта, че солидът и неговите подразделения участват в монетното обръщение до X в. (Юрукова 1968, 1-10; Юрукова 1969, 21-30).

Тремисите от находката в Сердика[4] принадлежат на шест императора управлявали с различна продължителност, от четири десетилетия за Теодосий II и Юстиниан I до Базилиск, който заемал трона за малко повече от година. Хронологически находката съдържа парични знаци сечени в продължение на близо 150 години.

Монетите са със стандартните за номинала изображения и надписи – върху лицето бюст на императора надясно и надпис с името и почетните титли. При надписа на екземпляра на Базилиск (№ 3)[5] в края на името му, след буквата C е изписано обърнато на дясно Ч вместо U. Тази особеност с подмяната на буквените знаци е позната при някои екземпляри върху реверса[6] (Kent 1994, 113), но в монетата от Сердика това е върху лицевия надпис. Върху обратната страна е представена Виктория в ход, държи венец и кълбо с кръст, заобиколена от надпис VICTORIA AVGVSTORVM, в отреза CONOB. При тремисите на Теодосий II (№ 1) надписът е разделен VICTORIA – AVGVSTORVM, докато при останалите екземпляри липсва този интервал. При монетата на Лъв I (№ 2) липсва последната буква M от надписа.

Анализът на изображенията върху разглежданите монети показва различна степен на художествено майсторство, при някои екземпляри личи старанието и професионализма на гравьора подготвил матрицата (№№ 2, 4, 6), докато при други се забелязва известна небрежност и схематизъм (№ 7). Върху тремисите на Базилиск, Анастасий I и Юстиниан I върху лицето и опакото има допълнително издраскани знаци – графити, дело на различните сарафи, проверявали монетите в процеса на тяхното обръщение. Изследването на графитите показва, че те се срещат върху монетите в широк хронологически диапазон IV-XII в. (Holzer 1944, 33-47; MIB I 1973, 48-49; Христова 1993, 83-92; Владимирова-Аладжова 2009, 60; Владимирова-Аладжова 2009, 142; Владимирова-Аладжова 2018, 165-172). Обясненията на тези знаци са различни, за едни автори те определят по-високата стойност на дадена монета или нейното златно съдържание (Gerassimov 1978, 123; Герасимова-Томова 1981, 8-11; Бъчваров, Балабанов 1982, 30-32; Бъчваров 1984, 35; Бъчваров 1985,16-17), за други, това са маркери за редукция в теглото. Напоследък се приема тезата, че става дума за

[4] Благодаря на гл.ас. д-р Мирослава Доткова за съдействието за монетите от фонда на НАИМ-БАН.

[5] Номера на монетата от каталога.

[6] RIC X, 113

сарафски знаци за отбелязване количеството на преброените монети, за проверка на теглото, чистота на метала и др. С императорски декрети са узаконявани таксите и данъците в държавата, които се събират не в монети, а в кюлчета. Събирачите на данъци не просто трябвало да събират кюлчета, с които им се изплащали налозите, но и да се уверят, че златото е било рафинирано под прекия надзор на имперски чиновници (Grierson, Mays 1992, 31). В същото време, ежедневните вътрешни плащания продължават да се извършват с медни монети и поради това, обикновения човек не е притежавал и събирал златните. Те обаче били необходими на всички, които дължали данъци и такси на държавата. Това налага всеки поданик на империята да прибягва до услугите на сарафските ателиета, които по регламентирани цени предоставяли на купувачите необходимите им солиди. Задължение на сарафите било да проверяват и удостоверяват теглото и чистотата на златото, като допълнително маркирали с врязани знаци – графити, повърхността на монетите. Освен продажбата на злато, сарафските бюра и изкупували такова от частни лица, държавни служители и военни, на които държавата изплащала заплатите в златни монети. Те от своя страна също се нуждаели във всекидневието си от медни монети, които получавали от сарафите срещу продадени им солиди, които отново са подложени на проверка на теглото и чистотата на метала и съответно маркиране. Това е един непрекъснат процес в резултат на който върху златните монети се появяват различни по вид, големина и сложност знаци, които отговаряли на санкцията на сарафските бюра. В тази връзка Хан смята, че графитите трябва да се разглеждат като щемпели или „символи-емблеми" на даден сараф или ателие, които гарантират и маркират проверените монети (MIB I 1973, 22).

Тремисите от разглежданата находка са с различна степен на запазеност, но като цяло, качеството им е добро. Монетата на император Анастасий I (№ 4) е пробита на две места, срещуположно, което вероятно е следствие от вторичната ѝ употреба, като накит. При тремиса на Юстин I (№ 5) ядрото е допълнително огънато и с орязана периферия, действия, които днес трудно могат да се обяснят.

Както отбелязах по-горе, теоретичното тегло на тремисите е 1,52 г (RIC X, 12). Метрологичните данни на монетите в находката са: 1,13; 1,40; 1,43; 1,43; 1,45; 1,46; 1,51 грама[7], общо 9,81 г[8] или средно 1,40 г. Редуцираното тегло се приема за нормално, като съдим по теглата на откритите екзагии за проверка на златните номинали (Владимирова

[7] В тези граници е и теглото (1,45 г) на монетата № 8 от каталога.
[8] Тегло по-голямо от 2 солида.

1985, 22-31; Vladimirova-Aladzhova 1997, 19-25; Владимирова-Аладжова 2007, 150-161; Vladimirova-Aladzhova 2008, 247).

Шест от тремисите са сечени в монетарницата на Константинопол и само екземплярът на Юстиниан I е сечен в Тесалоника (MIBE № 24)[9]. Тази констатация е в унисон с информацията, че столичният монетен двор е най-активен през V-VI век.

Номиналът тремис често се открива в смесени находки от VI-VII в. наред с медните фолиси и солиди (Юрукова 1981a, 228; Jurukova 1992, 299, 302, 303-328; Божкова, Петрунова 2008, 57-63; Божкова 2000, 18-37). Същевременно, редки са примерите за съкровища съставени единствено от тремиси, като разглежданото по-горе. Изследванията показват, че тремисите представляват 13,05 % от златните монети в обръщение през VI-VII в. на Балканите (Morrisson, Popović, Ivanišević 2006, 47), но факт е, че те преобладават в някои златни съкровища, като находката от Големаново кале V[10], при която от общо 125 екземпляра, тремисите са 90 бр., а солидите 35 бр. (Jurukova 1992, 303-305).

За тремисите става дума и в писмените извори (ЛИБИ, 1, 1958, 266). В Codex Theodosianus[11] VII.6.4 е записано: „Императори Аркадий и Хонорий, августи, до Мартиниам, комес на императорското съкровище. Да наредиш да се дават на нашите храбри войници в Илирик не по два тремиса за отделна хламида, но по един солид" (ЛИБИ, 1, 1958, 266).

Укриването на находката с тремиси от Сердика, може да се предположи, че е свързано със сериозна заплаха за населението в града от средата или първите десетилетия от втората половина на VI в. Хронологически тя се вписва в групата монетни съкровища укрити в периода 548-551 и 558/9 г. (Morrisson, Popović, Ivanišević 2006, 78, Carte 3 p. 87), вследствие нахлуването на котригурите 548-551 или славяните 558/9 г. Към този период се отнасят и други находки от района на Перник, Кюстендил, Самоков, Трънско и др. (Даскалов 2003, 287-289; Paunov 2000, 88), което прави напълно възможно такава хипотеза.

Представеното съкровище е открито преди повече от 40 години в района на антична Сердика, въпреки това, то не фигурира в публикуваните досега описи на съкровищата от V и VI в. (RIC X, xc – cxvi; Grierson, Mays 1992, 16-17; Morrisson, Popović, Ivanišević 2006, №№ 1-368) и фактически, това е първата негова публикация с анализ на състава му и причините за неговото укриване.

---

[9] Относно монетарницата и владетеля според някои автори, въпросът е дискусионен (Metcalf 1988, 65-110).

[10] Провинция Мизия Втора.

[11] 10. За войнишкото облекло. VII. 6, 2 Същите императори (Валентиниан и Валент), августи, до Ауксоний управител на префектура, заповядваме целият данък в дрехи (*canon vestium*). Данъкът представлявал в действителност част от *Annona militaris*.

КАТАЛОГ[12]

1. Теодосий II (402-450)
Лице: D N THEODO-SIVS P F AVG, Драпиран бюст с диадема на д.
Опако: VICTORIA AVGVSTORVM, Виктория в ход на д., с глава обърната на л., държи венец и кълбо с кръст, звезда в полето вл. В отреза – CONOB.
AV, тремис; 15,2/15,5 мм; 1,43 г
Константинопол (408-419)
RIC 213; Depeyrot 70/1. Инв. № 4016 - НАИМ-БАН **Табло** LII**. 1**

2. Лъв I (457-474)
Лице: D N LEO PE-RPET AVG, Драпиран бюст с диадема на д.
Опако: VICTORIA AVGVSTORV., Виктория в ход на д., с глава обърната на л., държи венец и кълбо с кръст, звезда в полето вл. В отреза – CONOB
AV, тремис; 14,1/14,5 мм; 1,51 г
Константинопол (457-474).
RIC X 611; Depeyrot 93/3. Инв. № 1644 - НАИМ-БАН **Табло** LII**. 2**

3. Базилиск (475-476)
Лице: D N LEO BASILIS-CЧS PP AVG, Драпиран бюст с диадема на д.
Опако: VICTORIA AVGVSTORV., Виктория в ход на д., с глава обърната на л., държи венец и кълбо с кръст, звезда в полето вл. В отреза – CONOB
AV, тремис; 14/14,4 мм; 1,46 г
Константинопол (475-476).
RIC X 1008. Инв. № 1645 - НАИМ-БАН **Табло** LII**. 3**

4. Анастасий I (491-518)
Лице: DN ANASTASIVS PP AVG, Бюст с перлена диадема на д.
Опако: VICTORIA AVGVSTORVM Виктория в ход на д., с глава обърната на л., държи венец и кълбо с кръст, звезда в полето вд. В отреза – CONOB.
AV, тремис; 15/15,4 мм; 1,43 г; пробита на две места.
Константинопол (451-518).
MIBE № 12; DOC I 10a; Инв. № 4016 - НАИМ-БАН **Табло** LII**. 4**

5. Юстин I (518-527)
Лице: DN IVSTINVS PP AVG Бюст с перлена диадема на д.
Опако: VICTORIA AVGVSTORV Виктория в ход на д., с глава обърната на л., държи венец и кълбо с кръст, звезда в полето вд. В отреза – CONOB.
AV, тремис; 15,1/14,5 мм; 1,13 г. Орязано и деформирано ядро.
Константинопол (451-518).
MIBE № 5; DOC 4; Инв. № 1642 - НАИМ-БАН **Табло** LII**. 5**

6. Юстин I (518-527)
Лице: DN IVSTINVS PP AVG Бюст с перлена диадема на д.
Опако: VICTORIA AVGVSTORV Виктория в ход на д., с глава обърната на л., държи венец и кълбо с кръст, звезда в полето вд. В отреза – CONOB.
AV, тремис; 15/15,2 мм; 1,43 г.
Константинопол (451-518).
MIBE № 5; DOC 4; Инв. № 1646 - НАИМ-БАН **Табло** LII**. 6**

[12] Към каталога под № 8 е описана монета, тремис на Анастасий I, която е от сбирката на Васил Аврамов, съхранявана в НАИМ-БАН. Основание за това ми дава, предположението, че монетите без известно местонамиране често постъпват във фонда на даден музей като дар или откупка, но за тях може да се предположи, че произхождат от околността (Krmnicek 2005, 85-86).

7. Юстиниан I (527-565)
Лице: DN IVSTINVS PP AVG Бюст с перлена диадема на д.
Опако: VICTORIA AVGVSTORV Виктория в ход на д., с глава обърната на л., държи венец и кълбо с кръст. В отреза – CONOB.
AV, тремис; 16/16,6 мм; 1,40 г.
Тесалоника (527-565).
MIBE № 24; Инв. № 1643 - НАИМ-БАН **Табло** LII**. 7**

8. Анастасий I (491-518)
Лице: DN ANASTASIVS PP AVG, Бюст с перлена диадема на д.
Опако: VICTORIA AVGVSTORVM Виктория в ход на д., с глава обърната на л., държи венец и кълбо с кръст, звезда в полето вд. В отреза – CONOB.
AV, тремис; 14,6/14,8 мм; 1,45 г.
Константинопол (451-518).
MIBE № 12; DOC I 10a; Инв. № 4332 (стар 1533) - НАИМ-БАН **Табло** LII**. 8**

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Божкова 2000: Б. Божкова. Съкровище от ранновизантийски монети от София. –Нумизматика и сфрагистика, 2, 2000, 18-37.

Божкова, Петрунова 2008: Б. Божкова, Б. Петрунова. Ранновизантийско златно монетно съкровище от крепостта „Св. Петка“ при град Пещера. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 4, 2008, 57-63.

Бъчваров, Балабанов 1982: И. Бъчваров, Д. Балабанов. Съкровище от византийски билонови скифати в района на Самоков. – Нумизматика, 1982, 4, 30-32.

Бъчваров 1984: И. Бъчваров. Средновековни монети от местността Кадън бунар при с. Драганово, Великотърновски окръг. – Нумизматика, 1984, 1, 35.

Бъчваров 1985: И. Бъчваров. Съкровище от билонови скифати намерено край Луковит. – Нумизматика, 1985, 2, 16-17.

Владимирова 1985: Д. Владимирова. Екзагии от Долна Мизия. – Нумизматика, 1985, 1, 22-31.

Владимирова-Аладжова 2006: Д. Владимирова-Аладжова. Съкровището от Везенково и белезите за богатство през късната Античност. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 3, 2006, 1, 159-172.

Владимирова-Аладжова 2007: Д. Владимирова-Аладжова. За ранновизантийските стъклени екзагии от България. – Археология, 2007, 1-4, 150-161.

Владимирова-Аладжова 2009: Д. Владимирова-Аладжова. Златни монети на Филипик Вардан. – В: Laurea. In honorem Margaritae Vaklinova. София, 2009, 59-62.

Владимирова-Аладжова 2009а: Д. Владимирова-Аладжова. Златни монети на Анастасий II (713-715). – В: Eurica. In Honorem Ludmilae Donchevae-Petcovae. София 2009, 141-146.

Владимирова-Аладжова 2016: Д. Владимирова-Аладжова. Християнството и императриците в ранна Византия. – В: Мултикултурният човек. Сборник в чест на проф. дин Камен Гаренов (Отец Петър Гарена) т. 2. София, 2016, 64-77.

Владимирова-Аладжова 2018: Д. Владимирова-Аладжова. Графити върху златните монети на императриците от V век. – В: Писменост, книжовници, книги:

Българската следа в културната история на Европа. Шумен, 2018, 165-172.

Герасимова-Томова 1981: В. Герасимова-Томова. Графити върху монети от Горнославското съкровище. – Нумизматика, 1981, 3, 8-11.

Даскалов 2003: М. Даскалов. Принос към историята на Сердика, околностите ѝ и района на Горна Струма през втората половина на VI – началото на VII век. – Известия на Исторически музей Кюстендил, IX, 2003, 287- 296. Велико Търново, 2004.

ЛИБИ 1958: Латински извори за българската история. I, *Codex Theodosianus*. София 1958.

Теодосиев 2017: Н. Теодосиев Опис на колективните монетни находки от България. София, 2017, I, II.

Христова 1993: З. Христова. Съкровище от Хаджи Синанлар. – Нумизматика, 1993, 1-4, 83-92.

Юрукова 1968: Й. Юрукова. Циркулация на монетите в източната част на Балканския полуостров и тяхното историческо значение. – Просветна информация из областта на нумизматиката №№ 8 и 9, 1968, 1-10.

Юрукова 1969: Й. Юрукова. Характер и развитие на византийското монетосечене (VI- X в.). – Археология, 1969, 3, 21-30.

Юрукова 1981: Й. Юрукова. Монетните находки открити в България през 1979 г. – Археология, 1981, 1-2, 126-130.

Юрукова 1981а: Й. Юрукова. Антични и ранновизантийски монети. Перник, 1, 218-262. София, 1981.

Gerassimov 1978: T. Gerassimov. Byzantinische Gold münzen mit Graphiten. – Byzantino-bulgarica, 1978.

Grierson, Mays 1992: Ph. Grierson, M. Mays. Cataloque of Late Roman Coins in the Dumbarton Oaks and in the Whittemore Collection. Washington DC, 1992.

Hahn 1973: W. Hahn. Moneta lmperii Byzantini von Anastasius 1 bis Justinianus 1 (491-565). I, Wiena 1973. **(MIB I)**

Hahn, Metlich 2000: W. Hahn, M. Metlich. Money of the Incipient Byzantine Empire (Anastasius I – Justinian I, 491-565). Vienna 2000. **(MIBE I)**

Hahn, Metlich 2009: W. Hahn, M. Metlich. Money of the Incipient Byzantine Empire Continued (Justin II – Revolt of the Heraclii, 565-610). Vienna 2009. (**MIBE II**)

Holzer 1944: H. Holzer. Christian and Secular Graffiti on Late Roman and Byzantine Gold Pieses. – Numismatic Review, 1944, 2, 33-47.

Kent 1994: J. Kent. The Roman Imperial Coinage. Vol. X: The Divided Empire and the Fall of the Western Parts. A.D. 395-491. London, 1994 (**RIC X**).

Krmnicek 2005: St. Krmnicek. Fundmünzen vs. Museumssammlung. Ein Auswertungsversuch anhand der griechischen und römischen Münzen des Landesmuseums Kärnten ohne bekannten Fundort. – Vindobona Docet. 40 Jahren Institut für Numismatik und Geldgeschichte der Universität Wien 1965-2005. Wien 2005, 85-93.

Metcalf 1988: D. M. Metcalf. The minting of gold coinage at Thessalonica in the fifth and sixth centuries and the gold currency of Illyricum and Dalmatia. – Numismatic Studies № 17, New York, 1988, 65-110.

Morrisson, Popović, Ivanišević 2006: C. Morrisson, V. Popović, V. Ivanišević (eds.), et collaborateurs. Les trésors monétaires Byzantins des Balkans et d'Asie Mineure (491-713). Réalités Byzantines 13. Paris, 2006.

Paunov 2000: E. Paunov. A Hoard of Early Byzantine copper coins from Zelenigrad, Trun area, Western Bulgaria. – Macedonian numismatic journal, IV, 2000, 77-94.

Raeder 1987: J. Raeder. Die byzantinischen Münzen im Kestner-Museum Hannover. Hannover, 1987.

Jurukova 1992: J. Jurukova. Trouvailles monétaires de Sadovetz. – S. Uenze. Die spätantiken Befestigungen von Sadovec (Bulgarien): Ergebnisse der deutsch-bulgarisch-österreichischen Ausgrabungen 1934-1937. München, 1992, 299, 302, 303-328.

Vladimirova-Aladzhova 1997: D. Vladimirova-Aladzhova. Control Measures from the Late Antiquity. – Archeologia Bulgarica, 1997, 1, 19-25.

Vladimirova-Aladzhova 2008: D. Vladimirova-Aladzhova. About the Early Byzantine Glass Exagia from Bulgaria. – Miscellanea Numismatica Antiquitatis – In Honorem septagenarii magistri Virgilii Mihailescu- Birliba oblate. Bucuresti, 2008, 239-250.

СПИСЪК НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ:

Табло LII**. 1.** Тремис на имп. Теодосий II (402-450)

Табло LII**. 2.** Тремис на имп. Лъв I (457-474)

Табло LII**. 3.** Тремис на имп. Базилиск (475-476)

Табло LII**. 4.** Тремис на имп. Анастасий I (491-518)

Табло LII**. 5.** Тремис на имп. Юстин I (518-527)

Табло LII**. 6.** Тремис на имп. Юстин I (518-527)

Табло LII**. 7.** Тремис на имп. Юстиниан I (527-565)

Табло LII**. 8.** Тремис на имп. Анастасий I (491-518)

HOARD OF GOLDEN COINS DISCOVERED IN SERDICA

Dochka VLADIMIROVA-ALADZHOVA

(*Summary*)

In the late 1980s, a small hoard of 7 golden coins (tremisses) was discovered during the processing of a yard in the center of Sofia. They belong to Emperors Theodosius II (408-450), Leo I (457-474), Basiliscus (475-476), Anastasius I (491-519), Justin I (518-527) and Justinian I (527-565) as only Justin I is represented by two coins, and the other monarchs - by one each.

The tremisses in the find from Serdica belong to six emperors who ruled with different durations. The coins display representations and legends standard for their face value - on the obverse a bust of the emperor to the right and a legend with their name and honorary titles. In the legend on the coin of Basiliscus (N 3) at the end of his name, after the letter C, inverted Ч to the right has been written instead of U. This peculiarity with the replacement of the letter signs is known from the reverse of some specimens, but on the coin from Serdica it is on the obverse legend. The reverse bears Victoria afoot, holding a wreath and an orb with a cross, surrounded by the legend VICTORIA AVGVSTORVM, in the exergue - CONOB. On the tremiss of Theodosius II (N 1) the legend is divided VICTORIA - AVGVSTORVM, while on the other coins this interval is missing. The last letter M of the legend is missing on the coin of Leo I (N 2).

The analysis of the representations on the coins in discussion shows a different degree of artistic skills. Some of the pieces illustrate the efforts and professionalism of the engraver who prepared the die (NN 2, 4, 6), while others bear some negligence and schematism (N 7). On the tremisses of Basiliscus, Anastasius I and Justinian I there are marks additionally scratched on the obverse and reverse - graffiti, a work of various moneychangers, checking the coins in the process of their circulation. The study of graffiti shows that they appear on coins in a wide chronological range of 4th – 12th c. The explanations of these signs are different; according to some authors they determine the higher value of a coin or its gold content, according to others - they are markers for weight reduction. Recently, the thesis has been accepted that the graffiti are moneychangers' signs for marking the quantity of counted coins, for checking the weight, purity of the metal, etc. Imperial decrees legalized fees and taxes in the state, which were collected not in coins but in ingots. The tax collectors not only had to collect ingots which the taxes were paid with, but also to make sure that the gold was refined, under the direct supervision of imperial officials. At the same time, daily domestic

payments continued to be made with copper coins, and therefore the common men did not own and collect golden coins. However, the latter were needed by all who owed taxes and fees to the state. This forced every subject of the empire to resort to the services of the moneychanger's studios, which at regulated prices provided the buyers with the solidi they needed. The moneychangers were obliged to check and certify the weight and purity of the gold, additionally marking the surface of the coins with incised signs - graffiti. In addition to selling gold, they also bought gold from private individuals, government officials and the military, to whom the state paid salaries in golden coins. This was a continuous process as a result of which on the golden coins appeared different in type, size and complexity signs that corresponded to the sanction of the moneychanger's studios. Recently, it has been accepted that the graffiti should be considered as stamps or symbols - emblems of a moneychanger or atelier, which guaranteed and marked the checked coins.

It can be assumed that the concealment of the hoard with tremisses from Serdica is associated with a serious threat to the population of the city from the mid or the first decades of the second half of the 6th c. Chronologically, it fits into the group of coin hoards hidden in the period of 548-551 and 558/9, due to the invasion of the Kutrigurs in 548-551 or the Slavs in 558/9. Other hoards from the region of Pernik, Kyustendil, Samokov, Tran, etc. belong to this period, which makes such a hypothesis quite possible.

The hoard here presented was discovered more than 40 years ago in the area of ancient Serdica; however, it does not appear in the published inventories of hoards from the 5th and 6th c., and in fact this is the first publication with an analysis of its composition and the reasons for its concealment.

Табло LII


1


2


3


4


5


6


7


8


9


10


11


12


13


14


15


16


17


18


19


20


21